

טומאת "תוך" בכלי חרס

בעזרת ה' בדף היומי בשבוע הבא אנו נלמד בעזרת ה' בדף היומי על טומאת תוך בכלי חרס, במאמר זה אנו נרחיב בסוג הטומאה הקיימת בכלי חרס ומה הגדרתה: אנו נתחיל מהגדרת סוג הטומאה:

בשבת(קלח): הגמרא אומרת: "דתניא יכול יהו כל הכלים מיטמאין באויר כלי חרס ת"ל כל אשר בתוכו יטמא מכל האוכל אשר יאכל אוכלין מיטמאין באויר כלי חרס ואין כלים מיטמאין באויר כלי חרס" אנו רואים כאן שיש חלוקה ביכולת טומאת "תוך"¹ בכלי חרס שהיא תקפה רק באוכלים אך לא בכלים. דין זה מבואר היטב בדברי רש"י על אתר² ד"ה: "ואוכלין ומשקין שבחיצון הוא דמיטמא מחמת הכלי שהכלי ראשון והם שניים אבל כלים לא דהואיל דאין טומאה זו באה אלא מחמת הכלי אשמעינן האי קרא שאין כלי שאינו אב הטומאה מיטמא כלי"

מרש"י עולים שטומאת "תוך" בכלי חרס מגיעה מכלי החרס, לכן כלי חרס לא יוכל לטמא כלי אחר כי כלי חרס בהגדרתו לא יכול להיות "אב הטומאה" וכלי לא נטמא מכלי שאינו "אב הטומאה". בשביל שדברי רש"י יובנו אנו נצטרך לעסוק כאן בשלוש נקודות צדדיות:

1. מדוע כלי חרס אינו נהיה אב הטומאה?
2. איך נוצרת הטומאה מחמת הכלי?
3. האם דין זה שכלי אינו נטמא מכלי שאינו "אב הטומאה" תקף רק בקבלת טומאה מכלים אחרים או שכלי לא יוכל לקבל טומאה גם מ"וולד הטומאה" אחר כגון מאוכל או מאדם?

אנו נענה על השאלות ראשון, ראשון ואחרון אחרון:

1. הרמב"ם פוסק כמו הגמרא שהבאנו שכלי חרס אינו נעשה אב הטומאה לעולם: "כלי חרש שנגע במת או שהיה עמו באהל טמא ואינו מיטמא [לא לאדם] ולא כלי חרש אחר ולא שאר כלים שאין כלי חרש נעשה אב הטומאה לעולם לא במת ולא בשאר טומאות וזה דין תורה אף ע"פ שהוא קבלה." (טומאת מת ה:)
- ומפרש רש"י(ערובין קד: ד"ה "לא"):

"לא: לעולם אימא לך המכניס שרץ חייב וטעמא דכלי חרס. משום שאינו ראוי למדרס ולהיות אב הטומאה (מי שנעשה אב הטומאה) דבעינן דומיא דזכר ונקבה פעמים שהוא אב הטומאה כגון זב וזבה וטמא מת וכן הכלים נמי הואיל וראוין ליעשות אב הטומאה כגון זכר ונקבה כגון כלי שהוא ראוי למדרס ולמושב הזב הוי אב הטומאה ע"י מדרס של זב ומיטמאין אדם וכלים כדכתיב (ויקרא טו) והיושב על הכלי אשר ישב עליו הזב יטמא המכניסן למקדש אפילו כשהן ראשונים כגון שנטמאו במגע הזב או נגעו במדרס הזב או בשאר אבות הטומאה חייב יצא כלי חרס שאינו נעשה אב הטומאה שאין לך כלי נעשה אב הטומאה לטמא אדם או כלי אלא מדרס הזב כדפרישית לעיל או מגע המת דמת אבי אבות הטומאה כדכתיב בזאת חקת בכלי או באדם שנגע במת וכל אשר יגע בו הטמא יטמא והנפש הנוגעת תטמא עד הערב פי' נפש הנוגעת בו בטמא זה שנטמא במת. תטמא עד הערב והא לא מצית למימר דהאי והנפש הנוגעת בנוגע במת עצמו קאמר דא"כ טומאת שבעה איכא אלמא טמא מת אב הטומאה משוי ליה קרא לטמא אדם הלכך כלי חרס אינו נעשה אב הטומאה כלל דלמדרס לא חזי משום דנשבר ותניא בהדיא בפרק רבי עקיבא במסכת שבת (דף פד.) מדרס כלי חרס טהור וע"י מגע נמי לא הוי אב הטומאה דכתיב לעיל מההוא קרא וחטאו ביום השלישי וגו' וכל אשר יגע בו הטמא וגו' כל היכא דקרינן ביה וחטאו דיש לו טהרה בטבילה קרינן ביה והנפש הנוגעת תטמא וכל היכא דלא קרינן ביה וחטאו לא קרינן ביה והנפש הנוגעת:"

כלי חרס אינו נעשה אב הטומאה משני טעמים, כדי שיוכל להיטמא ולהיות אב הטומאה יש שני דרכים: א. ממת. ב. מדרס הזב: 1. אינו ראוי למדרס הזב. 2. יש לימוד מיוחד שמת יטמא רק דבר שיש לו טהרה וכלי חרס אינו בר טהרה אלא בר שבירה. לימוד זה מובא בנוסף אצל טומאת המדרס, בנוסף רש"י מציין שטעם זה יגרום לו להישאר טהור לחלוטין במדרס ואפילו לא להיות ראשון.

ניתן לראות מכאן פה משהו נורא יפה: טהרה בעצם מבטאת את המצב הרצוי והמצב יכול להיפגע (לפחות כשזה מצד הקב"ה) רק אם ניתן לתקן אותו, אך אם לא ניתן לתקן אז גם לא יוצר נזק גדול.

2. ה"שערי דעת"² כותב שטומאת כלי חרס מוגדרת כטומאת מגע, ניתן להציע שזה כי הוא נחשב כמלא בטומאה. רעיון זה עולה בגמרא (בבלי שבת קלח:): אך שם זה נסתר כי כלים שנמצאים בתוכו לא נטמאים, אך מצד שני הגמרא מביאה פסוק ללמד שכלי חרס מטמא רק את תוכו ולא את תוך תוכו.

ניתן פשוט לבאר שאוכל מוגדר בתוך הכלי, כי זהו מקומו ואין מקום כלי בתוך כלי אחר. רעיון זה שאנו מתחשבים במקרה הרגיל כדי להגדיר על ידו דיני טומאה וטהרה מובא בדברי ה"ערוך השולחן העתיד"³ (טהרות ג) סימן ריב סעיף יג):

"ונראה לענ"ד דה"פ דכבר נתבאר בס"ס הקודם שהתורה לא טימאה תנור מדין תנור רק כשאופין ומבשלין בו ולא ללבן בו אונין של פש תן וממילא דבל תנור וכירה שהם רק למלאכה אינם בכלל תנור וכירים של תורה ולזה אומר דכור של צורפי מתכות ועשוי ככירה ויש בו בית שפיתה להעמיד בה קדירה מתטמא ככירה אע"ג שעיקרה לצירוף המתכות וכן כירות של עשוי זכוכית אם עשו בה בית שפיתה ומפני דבצורפים היה תמיד דרכם לעשות בית שפיתה ולא כן בעושי זכוכית לפיכך תנן בעושי זכוכית אם יש בו בית שפיתה וראיתי מי שכתב דרק הבית שפיתה טמא ת"י ולא משמע כן דהבית שפיתה נותן לכולה דין כירה אבל כבשן של סיידין וכו' לא מהני בית שפיתה משום דא"א לבשל שם כלל מפני גודל החמימות והעושה כן בטלה דעתו שם ופורנה עניין אחר הוא דזהו כתנור שלנו דפתח מן הצד והוא בניין ממש ואף דתנור דקרא ג"כ מחובר לקרקע מ"מ הבישול הוא על התנור אבל בפורנה הביע ול הוא על הקרקע והיא כבית ממש ואינה מקבלת טומאה רק אם יש לה דופן היוצא ממנה וזהו סימן שמטלטלין אותה לפרקים ממקום למקום דאז דינה כתנור ובלשון המשנה לזבז והוא עניין מסגרת סביבה"

על חציצה בתוך תנור. אם נתרץ כך, אז ניתן לקבל שהכלי כאילו מלא בטומאה וסתירת הגמרא מוסרת מאליה.

3. מרש"י אצלנו עולה שזה דין מיוחד בכלי חרס, אך הרי אנו יודעים שכלים לא נטמאים מדרגת ראשון לטומאה אלא רק מאב או אבי אבות. את הקושיה הזו ניתן לתרץ בשתי אפשרויות:

א. יש דין של "חרב הרי הוא כחלל", דין זה אומר: כלי שנגע במת או בטמא מת שהוא אב הטומאה יטמא ויישאר באותה דרגת טומאה. נחלקו הפוסקים האם דין זה תקף רק בכלי מתכת (רוב המוחלט של הפוסקים), לדוגמה כותב רבנו בחיי:

"ומה שאמר: חרב הרי הוא כחלל, אין להבין בו חרב דוקא אלא הוא הדין לכל מיני מתכות שאם נגעו במת דינן כמת עצמו, ואין להבין בו החרב שנהרג בו החלל כדעת מקצת הגאונים ז"ל, אלא ודאי כל שאר מיני מתכות יש להם דין חרב וכולן כחלל עצמו, אם נגעו באבי אבות הרי הן אבי אבות, ואם נגעו באב הטומאה הרי הן אב הטומאה, זה הכלל כל מיני מתכות דינם כחלל להיותם עלולים אצל הטומאה במי שנוגעין להיותם כמוהו. וזה ממה שאמרו במסכת שבת פרק הזורק: (קא ב) אמר שמואל והוא שקשורה בשלשלת של ברזל, והני מילי לענין טומאה דרחמנא אמר "בחלל חרב", חרב הרי הוא כחלל. וזה מבואר שהחרב והשלשלת של ברזל שוין לענין טומאה. ועוד בפ"ק דפסחים: (יד א) הכא בנר של מתכת עסקינן, דרחמנא אמר "בחלל חרב", חרב הרי הוא כחלל, וזה ברור כשנגע הנר במת, לא שנהרג בו." (רבנו בחיי במדבר יט:טז)

והתוספות:

"הוה אמינא כלי מתכות לא - הוי מצי למנקט כלי שטף אלא נקט כלי מתכות משום דחמיר דחרב הרי הוא כחלל." (נדה כח: ד"ה הוה אמינא)

או בכל כלי מלבד כלי חרס (הרמב"ם והר"י מסמפונט), כפי שכותב הרמב"ם:

"כלים שנטמאו במת בין במגע בין באהל הרי הן לנוגע בהן כנוגע במת עצמו, מה המת מטמא הנוגע בו בין אדם בין כלים טומאת שבעה אף כלים שנטמאו במת הם והכלים או האדם שיגע בהן טמאין טומאת שבעה, שנאמר בחלל חרב או במת, מפי השמועה למדו שהחרב כמת והוא הדין לשאר כלים, בין כלי מתכות בין כלי שטף ובגדים, הרי הוא אומר כל הורג נפש וכל נוגע בחלל וכי תעלה על דעתך שזה ירה חץ והרג או זרק אבן והרג נטמא שבעת ימים, אלא הורג נפש בחרב וכיוצא בה שנטמא בנגיעתו בכלי שהרג בו שהרי נגע הכלי במת, ומנין שאף הכלים הנוגעין באדם שנגע שטמאים טומאת שבעה שהרי הוא אומר וכבסתם בגדיכם ביום השביעי וטהרתם, הא למדת שכל אדם הטמא טומאת שבעה מטמא

2 ספר ממש טוב של הרב שלמה פלדמן על טהרות, ספר זה מסכם את כל הדינים והשיטות בענייני טהרות.

3 של הרב יחיאל מיכל עפשטיין, הסט הוא שמונה כרכים ועוסק בעניינים עתידיים בשבילו (טהרות, קדשים, מצוות התלויות בארץ וספר שופטים ברמב"ם).

בגדים טומאת שבעה. *השגת הראב"ד* 7 - והוא הדין לשאר כלים וכו'. א"א אנו אין לנו אלא בחרב או בחבורין בשאר כלים וכל המקראות אינן אלא בחבורין" (הלכות טומאת מת ה:ג)

על בסיס דין זה נוכל להציע שרש"י דייק ואמר שדווקא כלי חרס לא מטמא כלי אחר, כי הוא הכלי היחיד שלא יכול להיות אב הטומאה. תירוץ זה קשה כי רוב הפוסקים ובכללם רש"י (פסחים יד:; שם עט., חולין ג., שם עא:; שבת קא:) פוסקים שדין זה תקף רק בכלי מתכת.

ב. לחלופין ניתן לומר שאכן דין זה תקף לא רק בכלי חרס אלא בכל דבר ודבר, אך "דיבר הכתוב בהווה" והגמרא דנה שם על כלי חרס ורש"י לא רצה לשנות מהמקרה המובא בגמרא.